

Neplatný právní úkon

Absolutní neplatnost právního úkonu

Relativní neplatnost právního úkonu

Projev vůle

Vážnost vůle

Předstíraná vůle

Podvod

Omyl

Smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl nebo aby tím využil jeho omylu, není neplatná podle ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák. pro nedostatek vážné vůle nebo podle ustanovení § 39 obč. zák. pro rozpor se zákonem. Podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 49a obč. zák., jehož se může úspěšně dovolat jen druhý účastník smlouvy (§ 40a obč. zák.).

Z odůvodnění:

Žalobci se (žalobou změněnou se souhlasem soudu prvního stupně) domáhali, aby bylo určeno, že „pozemek parc. č. 2917/34 - orná půda o výměře 1031 m², zapsaný na LV č. 3806, pozemky parc. č. 2917/19 a parc. č. 2917/118, zapsané na LV č. 2563, pozemky parc. č. 2917/28, parc. č. 2917/123 a parc. č. 2917/124, zapsané na LV č. 3969, a pozemky parc. č. 2917/7, 2917/36 a 2917/38, zapsané na listu vlastnictví č. 3807, vše pro katastrální území Č., obec Č., okres P., u Katastrálního úřadu P., nejsou zatíženy zástavním právem k zajištění pohledávky ve výši 6 200 000 Kč na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 vedené pod sp. zn. V 2-630/96 a zapsané pod položkou výkazu změn 127/96 pro I. Š., která je právním nástupcem zemřelého Z. Š.“. Žalobu zdůvodnili zejména tím, že žalobci a) a b) nabyli do vlastnictví pozemek nyní zapsaný na LV č. 3806 na základě kupní smlouvy uzavřené se žalovanou 2) [vklad vlastnického práva byl povolen rozhodnutím ze dne 18. 6. 1998], že žalobkyně c) koupila pozemky nyní zapsané na LV č. 2563 od žalované 2) [vklad vlastnického práva byl povolen rozhodnutím ze dne 28. 4. 1999], že žalobkyně d) nabyla pozemky nyní zapsané na LV č. 3969 na základě darovací smlouvy od svých rodičů, kteří je koupili od žalované 2) na základě kupní smlouvy ze dne 18. 9. 1998 [vklad vlastnického práva ve prospěch žalobkyně d) na základě darovací smlouvy byl povolen rozhodnutím dne 29. 11. 1999], a že žalobkyně e) koupila společně se svým zemřelým manželem pozemky zapsané na LV č. 3807 od žalované 2) na základě kupní smlouvy ze dne 23. 4. 1997 [vklad vlastnického práva byl povolen rozhodnutím ze dne 18. 6. 1998], aniž by bylo v době nabytí nemovitostí v katastru nemovitostí vyznačeno, že na těchto pozemcích vážně zástavní právo. Rozhodnutím Katastrálního úřadu P. ze dne 15. 1. 2002, čj. 210-OR 69/2001, potvrzeným rozhodnutím Zeměměřického a katastrálního inspektorátu v P. ze dne 31. 5. 2002, čj. O-25/211/2002-Sa, bylo stanoveno, že na pozemcích žalobců bude znovu zaevidováno zástavní právo ve prospěch pohledávky žalované 1) ve výši 6 200 000 Kč, neboť bylo zjištěno, že

uvedené zástavní právo bylo z katastru vymazáno „zřejmým omylem pracovnice katastrálního úřadu“, a že šlo tedy „o omyl při vedení katastru, jenž byl napraven postupem podle ustanovení § 8 katastrálního zákona“. Vzhledem k tomu, že žalobci (jejich právní předchůdci) pozemky kupovali od žalovaného 2) v době, kdy na nich zástavní právo nebylo v katastru nemovitostí vyznačeno, zástavní právo vůči nim ve smyslu ustanovení § 151d odst. 2 občanského zákoníku (ve znění účinném do 31. 12. 2000) nepůsobí, neboť „o něm nevěděli a ani nemohli vědět“. Navíc při jednání se zástupcem žalované 1) dne 4. 11. 2002 žalobci zjistili, že zástavní právo mělo být zřízeno na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 zajišťující „směnečný závazek“, přičemž „u předložené listiny označené jako směnka“ chybí podpis výstavce. Protože zástavní právo je akcesorickým závazkem, jehož „platnost je podmíněna existencí zajišťovaného závazku, nemohlo vzhledem k neexistenci zajišťovaného směnečného závazku dojít k platnému zřízení zástavního práva, a zástavní smlouva je proto neplatná“.

Okresní soud rozsudkem ze dne 22. 1. 2004, čj. 3 C 207/2003-66, žalobu ve vztahu k žalovaným 2) a 3) „v plném rozsahu“ zamítl, určil, že „pozemek parc. č. 2917/34 - orná půda o výměře 1031 m² zapsaný na LV č. 3806, pozemky parc. č. 2917/19 a parc. č. 2917/118, zapsané na LV č. 2563, pozemky parc. č. 2917/28, parc. č. 2917/123 a parc. č. 2917/124 zapsané na LV č. 3969 a pozemky parc. č. 2917/7, 2917/36 a 2917/38 zapsané na LV č. 3807, vše pro katastrální území Č., obec Č., okres P., u Katastrálního úřadu P., nejsou zatíženy zástavním právem k zajištění pohledávky ve výši 6 200 000 Kč na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 vedené pod sp. zn. V 2-630/96 a zapsané pod položkou výkazu změn 127/96 pro I. Š., která je právním nástupcem zemřelého Z. Š.“, a rozhodl, že ve vztahu mezi žalobci a žalovanými 1) a 3) nemá nikdo právo na náhradu nákladů řízení a že žalobci jsou povinni společně a nerozdílně zaplatit žalovanému 2) na náhradě nákladů řízení 10 375 Kč k rukám advokáta JUDr. F. F. Z provedených důkazů mimo jiné zjistil, že právní předchůdce žalované 1) Z. Š. uzavřel se žalovaným 3) dne 23. 2. 1996 smlouvu o půjčce na částku 6 200 000 Kč, která byla zajištěna jednak směnkou ze dne 23. 2. 1996, jednak zástavním právem k pozemkům ve vlastnictví žalovaného 2), zřízeným na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996, a že dne 23. 2. 1996 byla ohledně pozemků žalovaného 2) uzavřena další zástavní smlouva, znějící na zajištění pohledávky ze směnky ze dne 23. 2. 1996. Žalovaný 3) ve skutečnosti obdržel od Z. Š. jen půjčku ve výši 5 000 000 Kč, zbývajících 1 200 000 Kč „mělo pouze garantovat výši dohodnutého úroku“ [i když žalovaný 3) podepsal „příjmový doklad č. 10/96“, částku 1 200 000 Kč mu Z. Š. nevyplatil], a rozsudky krajského soudu ze dne 17. 6. 1998, sp. zn. 45 T 13/98, a vrchního soudu ze dne 16. 11. 1998, sp. zn. 6 To 81/98, byl žalovaný 3) pravomocně odsouzen pro trestný čin podvodu, kterého se mimo jiné dopustil tím, že uzavřel se Z. Š. smlouvu o půjčce, ačkoliv věděl, že nemá dostatek prostředků k vrácení půjčky. Zástavní právo zřízené na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 k zajištění půjčky ve výši 6 200 000 Kč bylo po povolení vkladu zapsáno do katastru nemovitostí, posléze došlo „zřejmě omylem pracovnice kat. úřadu“ k jeho výmazu a do katastru nemovitostí bylo znovu zapsáno až poté, co pozemky zakoupili žalobci (jejich právní předchůdci). Poté, co dovodil, že žalobci mají na požadovaném určení naléhavý právní zájem, soud prvního stupně dospěl k závěru, že žalovaný 2) jako zástavce a žalovaný 3) „jako účastník smlouvy zajištěné zástavním právem“ nejsou ve věci legitimováni, neboť sporné zástavní právo se týká pouze žalované 1) „jako zástavního věřitele z uzavřené zástavní smlouvy“. Zástavní smlouvu ze dne 23. 2. 1996 zajišťující pohledávku ze smlouvy o půjčce shledal soud prvního stupně neplatnou, neboť „smlouva o půjčce byla sjednána na částku 6 200 000 Kč“, avšak „bylo prokázáno pouze předání částky 5 000 000 Kč“, a „vzhledem k reálnému charakteru uzavření smlouvy smlouva o půjčce platně nevznikla“. I když podle zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 uzavřené k zajištění pohledávky ze směnky nebylo

zástavní právo vloženo do katastru nemovitostí, posoudil soud prvního stupně „z opatrnosti“ i tuto zástavní smlouvu a dospěl k závěru, že „směnečný závazek z důvodu absence podpisu výstavce na vystavené cizí směnke platně nevznikl, což způsobuje i neplatnost uzavřené zástavní smlouvy“. Protože obě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1996 jsou neplatné, nevzniklo platně ani zástavní právo k pozemkům, které jsou nyní ve vlastnictví žalobců; otázkou, zda žalobci „nabyli předmětné nemovitosti v dobré víře v neexistenci zástavního práva dle § 151d odst. 2 občanského zákoníku (ve znění účinném do 31. 12. 2000)“, za této situace nebylo potřebné se zabývat.

K odvolání žalované 1) krajský soud rozsudkem ze dne 15. 6. 2004, čj. 31 Co 195/2004-115, rozsudek soudu prvního stupně „v napadené části vyhovujícího výroku“ (tj. ve výroku, kterým bylo určeno, že zástavním právem nejsou zatíženy pozemky zapsané na listech vlastnictví č. 3806 a č. 3807) potvrdil, a rozhodl, že žalovaná 1) je povinna zaplatit žalobcům a), b) a c) na náhradě nákladů odvolacího řízení 12 150 Kč k rukám advokátky Mgr. P. K., že žalovaná 1) je povinna zaplatit žalobkyni d) na náhradě nákladů odvolacího řízení 10 150 Kč k rukám advokáta Mgr. A. P., že žalovaná 1) je povinna zaplatit žalobkyni e) na náhradě nákladů odvolacího řízení 10 150 Kč k rukám advokáta JUDr. Ing. V. Š. a že ve vztahu mezi žalobci a žalovanými 2) a 3) nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Na základě skutkových zjištění soudu prvního stupně odvolací soud dovodil, že smlouva o půjčce uzavřená mezi Z. Š. a žalovaným 3) dne 23. 2. 1996 je neplatným právním úkonem. Žalovaný 3) „jako věřitel (správně dlužník) ze smlouvy o půjčce“ byl totiž pravomocným rozsudkem krajského soudu ze dne 17. 6. 1998, sp. zn. 45 T 13/98, „ve spojení“ s rozsudkem vrchního soudu ze dne 16. 11. 1998, sp. zn. 6 To 81/98, „uznán mimo jiné vinným, že dne 23. 2. 1996 uzavřel smlouvu o půjčce s poškozeným Z. Š. na částku 6 200 000 Kč s příslibem 5% úroku s tím, že se zavázal vrátit půjčku zpět poškozenému, zároveň uzavřel obžalovaný s poškozeným zástavní smlouvu, ke které přistoupila i firma D. s. r. o., kdy na základě této zástavní smlouvy bylo zřízeno zástavní právo na Katastrálním úřadu P. k pozemkům zapsaným na LV 2563 pro obec Č. a zároveň vystavil k zajištění pohledávky poškozeného dne 23. 2. 1996 směnku na částku 6 200 000 Kč, ačkoliv věděl, že nemá dostatek prostředků k úhradě dlužné částky takto získané a ve lhůtě splatnosti půjčku nevrátil a ani nemohl“; protože soud je ve smyslu ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř. „vázan rozhodnutím příslušného orgánu o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal“, je třeba dovodit, že vůle žalovaného 3) „vrátit věřiteli v dohodnuté době půjčenou částku nebyla míněna vážně“. Protože je smlouva o půjčce neplatným právním úkonem ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 občanského zákoníku a protože „zástavní právo je akcesorickým institutem a slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství“, nejsou nemovitosti nyní ve vlastnictví žalobců a), b) a e) zatíženy sporným zástavním právem.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná 1) dovolání. Vytýká odvolacímu soudu v první řadě, že „neprovedl a nehodnotil“ nové důkazy, kterými žalovaná 1) chtěla prokázat nevěrohodnost výpovědi žalovaného 3) o tom, že na půjčce obdržel jen 5 000 000 Kč, a že tedy nemůže obstát závěr soudu prvního stupně, podle kterého je smlouva o půjčce ze dne 23. 2. 1996 neplatná z důvodu, že „plnění nebylo poskytnuto v celé deklarované výši“. Žalovaná 1) dále nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, podle kterého je smlouva o půjčce ze dne 23. 2. 1996 neplatná proto, že žalovaný 3) byl jako dlužník uznán v trestním řízení vinným trestným činem podvodu. I když žalovaný 3) při uzavření smlouvy věděl, že půjčku nevrátí, nemohl tuto „vnitřní výhradu nedostatku vůle“ znát věřitel, který smlouvu o půjčce uzavřel vážně a poskytl podle ní plnění; věřitel ze smlouvy o půjčce proto „nemůže být postižen neplatností této smlouvy z důvodu nedostatku vůle na straně dlužníka, který mu nemohl být znám“. Dovolatelka dále namítá, že „ve světle uvedených skutečností a

nastíněných právních závěrů“ má zásadní význam posouzení „dopadu“ ustanovení § 151d odst. 2 občanského zákoníku (ve znění účinném do 31. 12. 2000) na práva zástavního věřitele, a dovozuje, že „minimálně žalobci a), b) a e) věděli nebo vědět museli podle aktuálního výpisu z LV o zástavním právu vázoucím na pozemcích, které byly předmětem koupě v době, kdy uzavřeli kupní smlouvy“. Žalovaná 1) navrhla, aby dovolací soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil k dalšímu řízení.

Žalobci a) a b) navrhli, aby dovolací soud dovolání zamítl. Ztotožnili se s názorem odvolacího soudu v tom, že smlouva o půjčce ze dne 23. 2. 1996 je absolutně neplatným právním úkonem, neboť „z rozsudků v trestní věci“ lze dovodit, že vůle žalovaného 3) vrátit věřiteli ve lhůtě splatnosti půjčenou částku „nebyla míněna vážně“. I když se žalovaný 3) svým jednáním nezprostil závazku vůči žalované 1), neboť nedostatkem vážnosti vůle vrátit půjčenou částku sice vyvolal pouze absolutní neplatnost smlouvy o půjčce, má však povinnost zaplatit věřiteli půjčenou částku z titulu vydání bezdůvodného obohacení nebo náhrady škody, je zástavní smlouva ze dne 23. 2. 1996 neplatná a pozemek žalobců a) a b) není sporným zástavním právem zatížen.

Žalobkyně e) navrhla, aby dovolání žalované 1) bylo zamítnuto. Uvedla, že žalovaný 3) uzavření smlouvy o půjčce pouze „předstíral“, že „neměl vůli způsobit právní následky vyplývající z této smlouvy“ a že „získané peníze nechtěl poškozenému vrátit a chtěl se na jeho úkor obohatit“. Protože šlo ze strany žalovaného 3) o „simulovaný právní úkon“, je pro nedostatek vůle neplatný a neplatná je rovněž zástavní smlouva, která měla závazek z neplatné smlouvy o půjčce zajišťovat. Žalovaný 3) má sice povinnost „neoprávněně získané peníze“ vrátit, nikoliv však na základě povinnosti vyplývající ze smlouvy o půjčce, ale z důvodu odpovědnosti za škodu.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. , se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Podmínky přípustnosti dovolání proti rozsudku odvolacího soudu jsou obsaženy v ustanovení § 237 o. s. ř.

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé [§ 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.] nebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil [§ 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř.], anebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam [§ 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.].

Žalovaná 1) dovoláním napadá rozsudek odvolacího soudu, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé. Podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání není přípustné, a to již proto, že ve věci nebylo soudem prvního stupně vydáno rozhodnutí ve věci samé, které by bylo odvolacím soudem zrušeno. Dovolání žalované 1)

proti rozsudku odvolacího soudu tedy může být přípustné jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem (§ 237 odst. 3 o. s. ř.). Rozhodnutí odvolacího soudu má z pohledu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) a § 237 odst. 3 o. s. ř. tedy zásadní význam zpravidla tehdy, jestliže řeší takovou právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla řešena (dovolací soud se touto právní otázkou při svém dosavadním rozhodování nezabýval), která je dovolacím soudem rozhodována rozdílně (dovolací soud při rozhodování stejné právní otázky dospěl k odlišným rozhodnutím), která je odvolacími soudy rozhodována rozdílně, což se projevuje zejména v tom, že ohledně řešené právní otázky nelze hovořit o ustálené judikatuře, nebo v tom, že odvolací soud posoudil určitou právní otázku jinak, než jak je řešena v rozhodnutí dovolacího soudu, popřípadě v rozhodnutí odvolacího soudu nebo soudu prvního stupně, jenž bylo Nejvyšším soudem přijato a za účelem sjednocení judikatury uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek [rozhodnutí odvolacího soudu představuje v tomto směru odlišné („nové“) řešení této právní otázky], nebo kterou je třeba nově vyřešit jinak, než jak byla dosud v ustálené judikatuře posuzována.

Dovolací soud je při přezkoumání rozhodnutí odvolacího soudu zásadně vázán uplatněnými dovolacími důvody (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.); vyplývá z toho mimo jiné, že při zkoumání, zda napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve smyslu ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. ve věci samé po právní stránce zásadní právní význam, může posuzovat jen takové právní otázky, které dovolatel v dovolání označil.

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud za použití hledisek, příkladmo uvedených v ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř., dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé po právní stránce zásadní význam skutečně má.

V projednávané věci odvolací soud řešil právní otázku, zda je neplatný dvoustranný právní úkon, při jehož uzavření jeden z účastníků jednal podvodně, a při němž svým projevem tedy úmyslně předstíral jinou vůli, než kterou opravdu měl, a to se záměrem, aby se na úkor druhého účastníka nebo třetí osoby nezákonně (protiprávně) obohatil. Vzhledem k tomu, že tuto právní otázku je třeba posoudit jinak, než jak byla dosud soudy obvykle rozhodována, a že její posouzení bylo pro rozhodnutí projednávané věci odvolacím soudem významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalované 1) proti rozsudku odvolacího soudu je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. , které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

V projednávané věci bylo z hlediska skutkového stavu věci zjištěno (správnost skutkových zjištění soudů přezkumu dovolacího soudu nepodléhá - srov. § 241a odst. 2 a § 242 odst. 3 o. s. ř.), že Z. Š. [právní předchůdce žalované 1)] uzavřel dne 23. 2. 1996 se žalovaným 3) smlouvu o půjčce, podle které se zavázal poskytnout dlužníku půjčku ve výši 6 200 000 Kč a v níž se žalovaný 3) zavázal půjčku vrátit do 23. 2. 1997 s 5% úrokem; na základě této smlouvy Z. Š. vyplatil žalovanému 3) [převodem na jeho účet] částku 5 000 000 Kč a žalovaný 3) dne 23. 2. 1996 podepsal příjmový doklad č. 10/96, v němž potvrdil převzetí částky 1 200 000 Kč v hotovosti jako půjčky od Z. Š. [podle zjištění soudu prvního stupně však žalovaný 3) částku 1 200 000 Kč ve skutečnosti neobdržel a příjmový doklad měl „pouze garantovat výši dohodnutého úroku“]. Žalovaný 3) půjčku nevrátil a pravomocným rozsudkem krajského soudu ze dne 17. 6. 1998, sp. zn. 45 T 13/98, „ve spojení“ s rozsudkem vrchního soudu ze dne 16. 11. 1998, sp. zn. 6 To 81/98, byl uznán vinným spácháním trestného činu podvodu podle ustanovení § 250 odst. 1 a 4 trestního zákona, jehož se dopustil mimo jiné tím, že „dne 23. 2. 1996 uzavřel smlouvu o půjčce s poškozeným Z. Š., na částku 6 200 000 Kč s příslibem 5% úroku s tím, že se obžalovaný zavázal vrátit půjčku zpět poškozenému Z. Š. do 23. 2. 1997, zároveň uzavřel obžalovaný s poškozeným zástavní smlouvu, ke které přistoupila i firma D. s. r. o., kdy na základě této zástavní smlouvy bylo zřízeno zástavní právo na Katastrálním úřadu pro P. k parcelám č. 2917/7, 2917/19, 2917/20, 2917/27 a 2917/28, zapsané na listu vlastnictví č. 2563 pro obec Č., přičemž toto zástavní právo bylo zpochybněno právy třetích osob k předmětným nemovitostem, zároveň vystavil obžalovaný k zajištění pohledávky pana Š. dne 23. 2. 1996 směnku na částku 6 200 000 Kč, splatnou 23. 2. 1997, ačkoliv věděl, že nemá dostatek prostředků k úhradě dlužné částky takto získané, přičemž ze získaných finančních prostředků od poškozeného Z. Š. použil 1 500 000 Kč na stavbu v Č. a ve lhůtě splatnosti půjčku nevrátil a ani nemohl“, a že tedy tímto jednáním „ke škodě cizího majetku sebe obohatil tím, že uvedl někoho v omyl a způsobil uvedeným činem škodu velkého rozsahu“.

Soud je v občanském soudním řízení vázán - jak správně dovodil odvolací soud - rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo ho spáchal (srov. § 135 odst. 1 o. s. ř.). Rozsah vázanosti soudu tímto rozhodnutím příslušného orgánu pak je dán tím, do jaké míry jsou znaky skutkové podstaty trestného činu zároveň okolnostmi významnými pro rozhodnutí soudu ve sporu nebo jiné právní věci v občanském soudním řízení.

Trestný čin podvodu podle ustanovení § 250 trestního zákona spáchá ten, kdo ke škodě cizího majetku sebe nebo jiného obohatí tím, že uvede někoho v omyl, využije něčího omylu nebo zamlčí podstatné skutečnosti, a způsobil tak na cizím majetku škodu.

V posuzovaném případě bylo pro rozhodnutí soudů ve věci mimo jiné významné řešení otázky, jaký má na platnost smlouvy o půjčce, kterou Z. Š. poskytl žalovanému 3), vliv okolnost, že žalovaný 3) byl pravomocně uznán vinným tím, že svým jednáním při uzavření smlouvy o půjčce ze dne 23. 2. 1996 „uvedl“ Z. Š. „v omyl“ a „ke škodě jeho majetku se obohatil“.

Soudy při řešení této otázky dospěly k závěru, že v případě podvodných jednání jde ze strany „odsouzeného“ účastníka smlouvy o úmyslnou neshodu mezi vůlí a projevem spočívající v předstírání určité vůle (o jednostrannou simulaci) za účelem dosažení toho, aby se na úkor druhého účastníka nebo třetí osoby nezákonně (protiprávně) obohatil, a že taková smlouva tedy trpí nejen tím, že neodráží skutečnou vůli tohoto účastníka, ale i tou vadou, že sjednáním smlouvy je sledováno nezákonné (protiprávní) obohacení. Smlouvy, k jejichž

uzavření „podvodné jednání“ vedlo, a jejichž skutečný účel tak určil účastník tímto způsobem jednající, jsou simulovanými právními úkony, které odporují zákonu (v tom, že vedly k protiprávnímu jednání), a které jsou proto neplatné nejen z důvodu nedostatku vážné vůle, ale také podle ustanovení § 39 občanského zákoníku pro rozpor se zákonem; je přitom nerozhodné, zda druhý účastník smlouvy při uzavření smlouvy jednal v dobré víře nebo zda o tomto důvodu neplatnosti věděl, popřípadě vědět musel. Uvedený právní názor zastávala dřívější judikatura soudů (srov. například Zhodnocení rozhodování soudů o odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch se zaměřením na postih majetku z nepoctivých zdrojů, schváleného občanskoprávním kolegiem býv. Nejvyššího soudu ČSR dne 29. 9. 1987, zn. Cpj 41/87, které bylo uveřejněno pod č. 4 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1988) a je uplatňován rovněž v novější (současné) rozhodovací praxi soudů (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2000, sp. zn. 28 Cdo 911/98).

Uvedené řešení, ve své podstatě vycházející z tzv. teorie vůle, ovšem nebylo vždy přijímáno. Za účinnosti Obecného zákoníku občanského z roku 1811 soudní a právní praxe vycházela především z ustanovení § 869 a § 870 O. z. o. a v souladu s tzv. teorií projevu vůle dovozovala, že zásadně je zcela nerozhodné, co účastník zamýšlel, neboť právní následky může mít jen taková vůle, která byla projevena; pohnutka (motiv, představa) ke smlouvě, jakož i vnitřní výhrada (mentální rezervace) některého z účastníků nemají - protože nebyly projeveny - žádný význam. Smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků jednal vážně a druhý podvodně, tedy není bez dalšího neplatná, ale jen „napadnutelná“; smlouva je tedy neplatná pouze relativně, tj. jestliže se podvedený účastník neplatnosti smlouvy domáhá (srov. například Rouček, F. - Sedláček, J.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha 1936, díl IV., str. 75 a násl.).

Pro podvodné jednání je - jak vyplývá z výše uvedeného - především charakteristické, že klamavým předstíráním určité vůle jednající úmyslně zastírá svoji skutečnou vůli, spočívající v tom, aby se na úkor druhého účastníka nebo třetí osoby nezákonně (protiprávně) obohatil. Obojí, tedy jak jednostranná simulace určité vůle, tak i skutečná vůle jednajícího, současně musí (podle představ jednajícího) zůstat při uzavření smlouvy před druhým účastníkem skryty, neboť jinak (v případě vyžrazení sledovaného záměru druhému účastníkovi) nemůže být účel smlouvy [nezákonné (protiprávní) obohacení na úkor druhého účastníka nebo třetí osoby] zpravidla dosažen. Skutečná vůle jednajícího tedy při jeho podvodném jednání (má-li být dosažen jeho účel) představuje pohnutku ke smlouvě, popřípadě vnitřní výhradu (mentální rezervaci), které zůstaly neprojeveny. Na uvedeném závěru nic nemění ani to, že podvodně jednající účastník byl posléze příslušným orgánem uznán vinným spácháním trestného činu podvodu podle ustanovení § 250 trestního zákona. Skutečnost, že podvodné jednání posléze vyšlo najevo a že účastník smlouvy z něho byl usvědčen, totiž nic nevypovídá o tom, zda jednání odsouzeného účastníka v době uzavření smlouvy bylo známo (muselo být známo) druhému účastníkovi a že při uzavření smlouvy nepředstavovalo jen účastníkem neprojevenou pohnutku, popřípadě vnitřní výhradu (mentální rezervaci).

Názor, podle kterého způsobuje neprojevená pohnutka nebo vnitřní výhrada (mentální rezervace) účastníka smlouvy, který jednal podvodně, bez dalšího neplatnost smlouvy podle ustanovení § 37 odst. 1 a § 39 občanského zákoníku, nepovažuje dovolací soud z hlediska platné právní úpravy za správný.

K definičním znakům právního státu patří princip právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo. Součástí právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo je rovněž respektování zásady „pacta sunt servanda“.

Přijetí právního názoru o tom, že podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy má bez dalšího za následek neplatnost smlouvy, by ve svých důsledcích znamenalo, že druhý účastník nemá právo na sjednané plnění, i kdyby smlouvu uzavřel vážně a i kdyby ji sám splnil (byl připraven splnit); újma, kterou by tím utrpěl, by mu mohla být nahrazena jen z důvodu odpovědnosti podvodně jednajícího účastníka za bezdůvodné obohacení nebo za škodu.

Uvedené následky však nelze považovat z hlediska zásady „pacta sunt servanda“ za odpovídající. Uzavřenou smlouvu by totiž nebylo třeba splnit jen proto, že jednání jednoho z účastníků bylo ovlivněno neprojevenou pohnutkou nebo poznamenáno vnitřní výhradou (mentální rezervací) o následném výkonu práv a povinností ze smlouvy, ačkoliv druhý z účastníků ke sjednání závazku přistoupil vážně a podvodné jednání nebyl (v té době) schopen rozpoznat. Požadavek na výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů v souladu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 občanského zákoníku) současně vyžaduje, aby právní následky měla z důvodu právní jistoty jen taková vůle, která byla účastníkem smlouvy projevována, a aby proto účel (smysl) uzavřené smlouvy a ani její skutečný dopad do právních vztahů účastníků nebyl určován pohnutkou nebo vnitřní výhradou (mentální rezervací) podvodně jednajícího účastníka, ale postojem druhého účastníka. Smlouva, při jejímž uzavření jednal jeden z jejích účastníků podvodně, tedy nemůže být bez dalšího neplatná pro nedostatek vážné vůle (§ 37 odst. 1 občanského zákoníku) nebo z důvodu rozporu se zákonem (§ 39 občanského zákoníku). Naopak, právem musí být chráněn druhý účastník a jen na něm může záviset, zda se dovolá omylu, který u něj podvodně jednající účastník při uzavření smlouvy vyvolal nebo jehož podvodně jednající účastník při uzavření smlouvy využil, a zda tím uplatní tzv. relativní neplatnost smlouvy ve smyslu ustanovení § 49a a § 40a občanského zákoníku .

Z uvedených důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru, že smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl nebo aby tím využil jeho omylu, není neplatná podle ustanovení § 37 odst. 1 občanského zákoníku pro nedostatek vážné vůle nebo podle ustanovení § 39 občanského zákoníku pro rozpor se zákonem. Podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 49a občanského zákoníku , jehož se může úspěšně dovolat jen druhý účastník smlouvy (§ 40a občanského zákoníku).

V projednávané věci odvolací soud dospěl k závěru, že smlouva o půjčce, kterou uzavřel Z. Š. se žalovaným 3) dne 23. 2. 1996, je neplatná jen proto, že - jak vyplývá z vázanosti soudu rozsudkem krajského soudu ze dne 17. 6. 1998, sp. zn. 45 T 13/98, „ve spojení“ s rozsudkem vrchního soudu ze dne 16. 11. 1998, sp. zn. 6 To 81/98, - vůle žalovaného 3) „vrátit věřiteli v dohodnuté době půjčenou částku nebyla míněna vážně“. Vzhledem k tomu, že podvodné jednání žalovaného 3) nemůže být samo o sobě - jak uvedeno výše - důvodem neplatnosti smlouvy o půjčce podle ustanovení § 37 odst. 1 občanského zákoníku nebo podle ustanovení § 39 občanského zákoníku, spočívá rozsudek odvolacího soudu na nesprávném právním posouzení věci; veden chybným právním názorem se pak odvolací soud nezabýval tím, zda sporné zástavní právo působilo vůči žalobcům podle ustanovení § 151d odst. 2 občanského zákoníku (ve znění účinném do 31. 12. 2000).

Protože rozsudek odvolacího soudu není správný, Nejvyšší soud České republiky jej podle ustanovení § 243b odst. 2 části věty za středníkem o. s. ř. zrušil a věc podle ustanovení § 243b odst. 3 věty první o. s. ř. vrátil krajskému soudu k dalšímu řízení.

Právní názor vyslovený v tomto rozsudku je závazný; v novém rozhodnutí o věci soud vezme v úvahu, že rozsudek soudu prvního stupně ve výrocích, jimiž bylo rozhodnuto o žalobách všech žalobců proti žalovaným 2) a 3) a jimiž bylo rozhodnuto o žalobách žalobkyň c) a d) proti žalované 1), nebyl odvoláním napaden, že v těchto výrocích nabyt samostatně právní moci, a že tedy žalobkyně c) a d) a žalovaní 2) a 3) nebyli nejen účastníky tohoto dovolacího řízení, ale nestali se ani účastníky řízení před odvolacím soudem, neopomene přiměřeně přihlídnout k právnímu názoru, vyjádřenému v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1549/99, který byl uveřejněn pod pořadovým číslem 60 v časopise č. 6/2000 a rozhodne nejen o náhradě nákladů nového řízení a dovolacího řízení, ale znovu i o nákladech původního řízení (§ 243d odst. 1 část první věty za středníkem a věta druhá o. s. ř.).